

Utvärdering av pilotprojektet ”Mammor som kulturtolkare”

Linnéa Oom
maj 2015

Förord

Denna rapport är en utvärdering av pilotprojektet ”Mammor som kulturtolkar” som under våren 2015 genomförts på uppdrag av Västra Götalandsregionens folkhälsokommitté. Samarbetsparter i pilotprojektet har varit Kvinnocenter Bergsjön, Arbetsförmedlingen, Kvinnofolkshögskolan i Göteborg och Göteborg stad. I pilotprojektet prövas en ny modell och metod för ett föräldrastöd riktat till nyanlända föräldrar med barn i åldern 6-12 år. Syftet med projektet är att öka förutsättningarna för elever att lämna grundskolan med fullständiga betyg genom att stödja nyanlända föräldrar att bli sina barns främsta resurs.

Utvärderingen visar att det finns en efterfrågan på det stöd som kulturtolkarna har erbjudit, och att det på olika sätt kan bidra till bättre förutsättningar för föräldrarna att vara sina barns främsta resurs, både i nyanlända familjer och i familjer som bott i Sverige en längre tid. Utvärderingen belyser också att det finns behov att tydliggöra roller och uppdrag ytterligare.

Pilotprojektet är en del i arbetet att omsätta ”Samling för social hållbarhet – åtgärder för jämlik hälsa i Västra Götaland”. En av de rubricerade situationerna i åtgärdsplanen beskriver att ” Barn och unga som lever med små socioekonomiska resurser löper större risk för att lämna grundskolan utan godkända betyg. Pilotprojektet ”Mammor som kulturtolkar” är ett utvecklingsarbete med syfte att påverka den situationen och minska skillnaderna i hälsa och öka den sociala hållbarheten.

Folkhälsokommittén tackar utvärderaren Linnéa Oom för rapporten och hoppas den ska bidra till kunskap i arbetet för en social hållbarhet och jämlik hälsa och inspirera folkhälsoaktörer på olika arenor.

Göteborg, juni 2015

Elisabeth Rahmberg
Folkhälsochef Västra Götalandsregionen

Sammanfattning

Föreliggande rapport är en utvärdering av pilotprojektet ”Mammor som kulturtolkar” som under våren 2015 genomförts på uppdrag av Västra Götalandsregionens folkhälsokommitté. I pilotprojektet prövas en ny modell och metod för ett föräldrastöd riktat till nyanlända föräldrar med barn i åldern 6-12 år. Modellen innebär samverkan mellan ett flertal olika aktörer, och utvärderingen har utifrån uppdragsbeskrivningen avgränsats till att fokusera på de tre perspektiven: 1) Kulturtolkens roll och möjlighet att utföra uppdraget - att ge föräldrarna stöd att bli sina barns främsta resurs. 2) Familjens upplevelse av insatsen. 3) Skolans inställning till projektet.

För att besvara frågor som handlar om detta har intervjuer med kulturtolkar, föräldrar samt lärare och rektorer genomförts. Det framgår i intervjuerna att kvinnorna som arbetar som kulturtolkar är positiva till sitt arbete, och att de upplever att de är ett stöd för de föräldrar de träffar. Arbetet som kulturtolk har kommit att handla om olika typer av arbetsuppgifter, i olika sammanhang. De är kontaktpersoner åt familjer, anordnar läxhjälp, arrangerar träffar för föräldrar och arbetar i skolan. Utbildningen upplevs ha gett en bra bas, kulturtolkarna är också positiva till den vidareutbildning som erhållits under perioden de arbetat. Även de föräldrar som intervjuats, och som haft en personlig relation till en enskild kulturtolk, vittnar om en positiv upplevelse av den insats kulturtolkarna inneburit för dem. Föräldrarna beskriver en nära relation där kulturtolken har utgjort ett stöd i olika situationer och sammanhang. Det handlar både om skolrelaterade situationer som utvecklingssamtal och frågor kring skolan, och om ett mer generellt stöd som handlar om dels kontakter med olika myndigheter, dels om den egna livssituationen.

Intervjuerna med rektorer och lärare kom framförallt att handla om det samarbete med kulturtolkarnas närvaro i skolan inneburit. Kulturtolkarna uppfattas i de flesta fall som en välkommen resurs som bidrar till en bättre klassrumssituation för både lärare och elever. Det framkommer också att det förekommit situationer där kulturtolken upplevs ha varit behjälplig i kontakten med föräldrarna, där kulturtolken anses ha bidragit till bättre samtal och relationer till föräldrarna. Resultatet av intervjuerna visar också på att samarbetet med kulturtolkarna inte alltid har fungerat väl, samt att kulturtolkens roll, uppdrag och kompetens i olika avseenden upplevts som otydlig.

De perspektiv som har lyfts fram i utvärderingen visar på flera positiva aspekter av projektet och den insats som kulturtolksuppdraget har kommit att handla om. Det är dock problematiskt att uttala sig om insatsen kulturtolk som ett stöd till nyanlända då målgruppen inte avgränsats tydligt, och även familjer som varit en längre tid i Sverige inkluderats. Stödet har också kommit att handla om mer än föräldrarnas möte med skolan.

Det framkommer flera möjliga förklaringar till detta, men i slutändan tycks avgränsningarna ha blivit en fråga för den enskilde kulturtolken att ta ställning till. Utvärderingen visar att det finns en efterfråga på det stöd som getts, och att det på olika sätt kan bidra till bättre förutsättningar för föräldrarna att vara sina barns främsta resurs, både i nyanlända familjer och i familjer som bott i Sverige en längre tid.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Inledning.....	6
Utvärderingsuppdraget	6
Genomförande och disposition.....	7
Introduktion och bakgrund	8
Kulturtolkens upplevelse av projektet – uppdrag och förutsättningar	10
Arbetsuppgifter.....	10
Arbetet med familjerna.....	10
Relationen till föräldrarna	11
Kulturtolkarnas samarbete med skolan	13
Arbetsituationen.....	13
Utbildningen.....	14
Sammanfattning	14
Familjernas upplevelse av insatsen	16
Det informella mötet och en nära relation.....	16
Sammanhang och situationer i vilka kulturtolken utgjort ett stöd för familjen.....	17
Stöd i relationen till skolan.....	18
Behovet av stöd och typ av stöd.....	18
Ett större socialt kontaktnät.....	20
Utan kulturtolk	21
Sammanfattning	21

Skolans inställning till projektet.....	23
Rektorena	23
Deltagande i projektet	23
Behov och efterfråga	23
Kulturtolkens roll och uppdrag	24
Kulturtolkarnas arbete i skolan	25
Ett stöd för elever och lärare	25
Lärarnas upplevelse av projektet.....	26
Vuxna som talar elevernas språk – en viktig resurs	26
Tolk kontra kulturtolk	27
Kulturtolkens arbete på introduktionsenheten.....	27
Kulturtolkens arbete i F-3-skolan.....	28
Sammanfattning	30
Sammanfattande diskussion och analys av resultaten i de tre delarna.	31
Kulturtolksuppdraget.....	31
Stödet till föräldrarna	32
Kulturtolkens arbete i skolan.....	32
Avgränsning av målgrupp	33
Kulturtolksuppdraget som föräldrastöd till kontaktfamiljerna.....	34
Inför kommande projekt.....	35
Referenser.....	36

Inledning

Föreliggande rapport är en utvärdering av pilotprojektet ”Mammor som kulturtolkar” som beviljades medel av Västra Götalands folkhälsokommitté, januari 2014. I pilotprojektet prövas en ny modell och metod för ett föräldrastöd riktat till nyanlända föräldrar med barn i åldern 6-12 år. Utvärderingen är en del av projektet ”Mammor som kulturtolkar” och där man inför ett fullskaleprojekt fattade beslut om att pilotprojektet skulle följas upp och utvärderas samt att kostnaderna för detta inte skulle belasta pilotprojektet.

Utvärderingsuppdraget

Det övergripande syftet med utvärderingen är att den skall ge information om hur deltagarna uppfattat pilotprojektet och vilka effekter det kan tänkas ha haft. Utvärderingen skall vidare kunna utgöra ett stöd för de kommuner som följt projektet och är intresserade av att pröva modellen i sin egen kommun.

I uppdragsbeskrivningen avgränsas utvärderingen till att fokusera på de tre perspektiven: 1) Kulturtolkens roll och möjlighet att utföra uppdraget - att ge föräldrarna stöd att bli sina barns främsta resurs. 2) Familjens upplevelse av insatsen 3) Skolans inställning till projektet. Med ambitionen att detta skall ge svar på följande frågor:

1. Kulturtolkens uppdrag och förutsättningar för arbetet
 - a) Hur har kulturtolkarna upplevt sitt deltagande i projektet?
 - i) Utbildningen
 - ii) Arbetet?
 - b) Hur har de upplevt sitt uppdrag?
 - i) Möjligheter och hinder?
 - ii) Vilka frågor/områden har de fått arbeta med?
 - iii) Upplever de att de har varit ett stöd?
 - iiii) Vad saknar de av samhället?
2. Familjernas upplevelse av insatsen
 - a) Hur har familjerna upplevt insatsen?

- b) Upplevs insatsen ge önskad effekt- att ge stöd till föräldrarna att bli sina barns främsta resurs
 - c) Upplever föräldrarna att insatsen har varit ett stöd i kontakten/relationen till skolan.
3. Skolans upplevelse av projektet
- a) Upplevs kontakten med föräldrarna /barnen varit behjälplig av kulturtolkarna?
 - b) Har kulturtolkarna varit ett stöd och på vilket sätt i så fall?

Genomförande och disposition

För att kunna besvara de här frågorna har intervjuer genomförts med, kulturtolkar, familjer samt lärare och rektorer, som kommit i kontakt med projektet. Intervju som metod för datainsamlingen ansågs lämplig eftersom det innebär en möjlighet till tolkning av informanternas egna upplevelser och uppfattningar¹.

Intervjuerna har varit av strukturerad karaktär vilket inneburit att en intervjuguide använts vid intervjutillfällena². Frågorna i intervjuguiderna var öppna och utan på förhand formulerade svarsalternativ. Frågorna utformades utifrån syftet att kunna besvara de angivna frågeställningarna. Intervjuerna har spelats in för att kunna rikta full uppmärksamhet mot den eller de som intervjuades och har i efterhand noggrant lyssnats igenom. Analysen av intervjuvaren har gjorts utifrån hur de frågor som ställts har besvarats och teman som särskilt diskuterats och belysts i samtalen. Intervjuerna har inte transkriberats, vid en del av intervjuerna har flera personer deltagit och i intervjuerna med föräldrarna har tolk³ använts. Detta är faktorer som på olika sätt kan påverka både samtalen i sig och möjligheten att tolka dem. Den typ av datainsamling som gjorts innebär att de resultat som presenteras inte kan

¹ Kvale 1997

² Trost 2010

³ Översättningen gjordes inte av auktoriserade tolkar utan av personer som själva arbetar som kulturtolkar och översättningen gjordes inte ordagrant. Skälet till att den här typen av tolkning valdes handlade framförallt om att skapa en förtroendefull situation med möjlighet för både intervjuaren och informanten att kunna utveckla och diskutera kring de områden som togs upp under intervjun.

användas för att dra generella slutsatser om hur grupper av deltagare upplevt eller påverkats av projektet.

I följande avsnitt ges en kort introduktion till projektet och i vilket skede det var i vid tidpunkten för utvärderingens start. Därefter presenteras resultatet av de genomförda intervjuerna utifrån de tre angivna perspektiven. Rapporten avslutas med en sammanfattande analys och diskussion av resultaten i de tre delarna.

Introduktion och bakgrund

Projektet ”Mammor som kulturtolkar” är i sin helhet ett projekt som består av tre faser: en kunskapsinsamlingsfas, genomförande av pilotprojektet och slutligen implementering av modellen på andra platser i regionen. I den första fasen genomfördes två förstudier där den ena undersökte förutsättningarna för ett genomförande av projektidén⁴. I den andra lyftes relationen mellan hemmet och skolan fram ur ett barn- och skolperspektiv⁵. Genomförandet av pilotprojektet påbörjades i januari 2014 efter att beslut fattats om att föreningen Kvinnocenter⁶ skulle driva projektet.

Syftet med projektet är att öka förutsättningarna för elever att lämna grundskolan med fullständiga betyg genom att stödja nyanlända föräldrar att bli sina barns främsta resurs. Målgruppen är nyanlända familjer med barn som går i svensk låg- och mellanstadieskola. Förhoppningen är att bidra till föräldrarnas egenmakt genom att erbjuda ett stöd där kulturtolken är föräldrarnas resurs, inte ytterligare en ”myndighetsperson” eller representant för skolan. Detta anses öka möjligheten till långsiktighet eftersom liknande program i myndigheters regi riskerar att läggas ner på grund av omprioriteringar av offentliga medel.⁷

Utvärderingen och den datainsamling som ligger till grund för rapporten påbörjades i slutet av mars 2015. Totalt tio kulturtolkar, med arabiska respektive somaliska som förstaspråk, var då heltidsanställda av föreningen. Samtliga hade genomfört den tre månader långa utbildningen

⁴ Herrman et al 2012

⁵ Andreasson 2014

⁶ Föreningen Kvinnocenter i Bergsjön är en ideell förening som funnits sedan 1998. Föreningen verkar för att höja livskvaliteten hos Bergsjöns kvinnor, genom att skapa en plats och ett sammanhang som främjar ett aktivt deltagande i besluts- och förändringsprocesser som gäller: de själva, familjen, bostadsområdet och samhället i stort.

⁷ Västra Götalandsregionen 2014

som utformades och genomfördes i ett samarbete mellan Göteborgs Kvinnofolkshögskola och föreningen, våren 2014. Ungefär 60 familjer hade vid den här tidpunkten skrivits in som kontaktfamiljer i projektets interna dokumentation och ca 20 skolor var på olika sätt involverade i projektet. Projektets verksamhet var i full gång och eftersom föreningens förhoppningar var att kunna fortsätta tillhandahålla kulturtolkar och de arbete de utför, hade inga åtgärder gjorts för att minska ner eller avveckla den verksamhet som projektet kommit att omfatta.

En utvärdering bör innehålla en korrekt beskrivning av det objekt eller den insats som skall utvärderas⁸. Det här är särskilt viktigt när det gäller åtgärder som inte tidigare prövats och program som inte är manualbaserade⁹. I samband med starten av pilotprojektet gjordes en övergripande utvärderingsplan för pilotprojektet¹⁰ och där en programteori¹¹ rekonstruerades (bilaga 1). Den tjänar här som en beskrivning av hur projektet var tänkt att fungera och utgör också en bakgrund till den avslutande diskussionen. För en mer omfattande genomgång av pilotprojektet och de antaganden det bygger på, hänvisas till utvärderingsplanen och de tidigare nämnda förstudierna.

⁸ Lindgren 2012

⁹ Rogers 2008

¹⁰ Oom 2014

¹¹ Programteori är en beskrivande teori eller modell som syftar till att visa hur de planerade resurserna och aktiviteterna i ett program genererar vissa effekter och hur detta bidrar till att ett program uppnår sina mål (Funnel och Rogers 2011).

Kulturtolkens upplevelse av projektet – uppdrag och förutsättningar

Två gruppintervjuer genomfördes med kvinnor som arbetar som kulturtolkar. Sex av de totalt tio kulturtolkarna som anställts i projektet deltog vid två olika tillfällen.

Arbetsuppgifter

Utifrån beskrivningarna av vad kulturtolkarna arbetar med framgår att de fördelar sin arbetstid på olika områden och arbetsuppgifter de:

- följer med sina kontaktfamiljer på möten, i skolan och till andra myndigheter
- arrangerar läxhjälp på bibliotek och i föreningslokaler någon dag i veckan
- arrangerar möten för föräldrar
- finns till hands för att hjälpa till vid inskrivning av barn i barnomsorgskön samt fylla i papper och blanketter på medborgarkontoret
- arbetar 1-2 dagar i veckan i skolan, under den här tiden deltar kulturtolkarna i en eller flera klasser och hjälper eleverna med exempelvis översättning av uppgifter och lästräning
- har APT, där de samtalar kring och planerar sitt arbete
- har under projektperioden deltagit i olika kurser vars syfte varit att stärka dem i deras yrkesroll

Arbetet med familjerna

Samtliga av kulturtolkarna har mellan fem och tio kontaktfamiljer som är knutna till dem och där föräldrarna har möjlighet att ta kontakt med den enskilda kulturtolken. Kulturtolkarna berättar att det inledningsvis inte helt enkelt att hitta vägar för att nå ut och upprätta en kontakt med familjerna. Detta har dock förändrats under projektets gång och nu upplever kulturtolkarna att det finns en stor efterfråga på deras ”tjänster” och att det är de som blir kontaktade. Kulturtolkarna har i huvudsak en relation med mammorna i kontaktfamiljerna

men i vissa fall har de även haft kontakt med pappor eller både mamman och pappan. Kulturtolkarna har inte någon närmare relation till barnen i kontaktfamiljerna, barnen är med vid utvecklingssamtal och en del träffar man också i samband med de läxhjälpstillfällena som anordnas, då oftast tillsammans med barnets förälder.

Kontakten upprätthålls dels genom telefonkontakt och där föräldrarna ringer kulturtolken när de har ett behov, dels genom att man träffas i samband med de olika möten och träffar som kulturtolkarna arrangerar. En del av kulturtolkarna ringer också till sina kontaktfamiljer om de exempelvis inte hört av dem eller träffat dem på en tid. Samtalen kan handla om att kontaktfamiljen vill att de skall följa med på utvecklingssamtal i skolan eller något annat möte eller översätta brev och fylla i blanketter. När det gäller de senare brukar man komma överens om att ses i samband med någon av de öppna träffar som anordnas. I något fall har man träffats i kontaktfamiljens hem, det här har dock inte varit ett önskemål från föräldrarnas sida i någon större utsträckning. Kulturtolkarna anser också att det skulle ta för mycket tid att åka hem till familjerna, och att det fungerar bra som det går till nu.

Relationen till föräldrarna

När det gäller relationen till föräldrarna och vad man gör för dem framgår att det inte varit helt enkelt att avgränsa det stöd man ger till att handla om skolan och föräldrarollen. Hur och i vilka situationer man stöttar föräldrarna är frågor som handlar dels om familjens situation, dels om hur den enskilde kulturtolken ser på sitt uppdrag och relation till familjen.

Kulturtolkarna lyfter här fram att de familjer de möter ofta har väldigt många problem och att man ibland måste ta tag i en del av dem först, för att föräldrarna skall vilja/kunna/orka engagera sig i skolan. En av kulturtolkarna beskriver föräldrarnas situation som ”förvirrande” och där hon med detta menar att de har så många saker de måste ta tag i att det gör det svårt för dem att veta i vilken ände de skall börja. Att finnas till hands och hjälpa föräldrarna att börja med något av de problem de har menar hon är viktigt. Det blir också en trygghet för dem. En kulturtolk berättar att hon känner att nu när de, hon och familjen, löst andra problem kommit till en punkt där föräldrarna kan rikta större fokus på skolan. Medan en annan lite uppgivet berättar att hon främst hjälper sina familjer med papper och blanketter som behöver översättas och fyllas i och att hon upplever att hon mest hjälper familjen med föräldrarnas problem och att det hon gör inte handlar så mycket om barnen och relationen till skolan. Hon

upplever att föräldrarna inte är engagerade i barnen och när hon exempelvis föreslagit att de skall komma med barnen till den läxhjälp som anordnas, så kommer de inte. En annan av kulturtolkarna säger att hon framförallt stöttar sina familjer när det gäller frågor som handlar om skolan och menar att det handlar om att vara tydlig med att det är det man arbetar med och att man också måste kunna säga nej ibland. En av kulturtolkarna lyfter också fram att genom att hjälpa föräldrarna med de en del av de problem som de har, får föräldrarna mer tid att vara med sina barn och kan fokusera på dem och vad de behöver.

Det framgår också att kulturtolkarna inte har någon tydlig gräns för vilka familjer som kan bli kontaktfamiljer och som man hjälper. I samband med öppna träffar hjälper man de som söker upp dem och både nyanlända familjer och familjer som varit i Sverige en längre tid har skrivits in som kontaktfamiljer. Detta handlar för kulturtolkarna om att det finns ett stort behov av det arbete som de utför även bland familjer som inte är nyanlända och att man inte gärna vill säga nej till någon som är i behov av hjälp.

I samtalet kring på vilket sätt kulturtolkarna upplever att de utgör ett stöd för föräldrarna framgår att det till viss del handlar om att finnas tillgänglig i situationer där språket utgör ett hinder och om att ge information, exempelvis genom att visa och förklara hur olika system och regler fungerar. En kulturtolk säger att: "Vi kan inte lösa många av deras problem". Som exempel lyfter hon fram att för många av de familjer de träffar upplevs boendesituationen vara ett problem, man bor i exempelvis i andrahandskontrakt eller för trångt. "Då kan vi visa hur man skriver in sig i bostadskön och vad som krävs för att man skall behålla sin plats i kön." Det handlar också om att föräldrarna vill ha någon att diskutera med, exempelvis när det gäller hur man ser på barnuppfostran. En av kulturtolkarna berättar att hon i flera fall samtalat med föräldrar om att det är förbjudet att aga sina barn i Sverige och lyfter fram att det är viktigt att kunna prata om varför de här lagarna finns och att det inte alltid varit så här. Hon säger också att "Man kommer ifrån olika kulturer men egentligen är det inte så olika, det handlar om att hitta ett sätt att koppla ihop så att föräldrarna kan förstå". Den här kulturtolken är också mycket positiv till de föräldragrupper man har börjat arrangera. Hon tror att det är viktigt för de här föräldrarna att få tillfälle att prata och utbyta tankar kring olika saker. Träffar där föräldrarna tillsammans kan komma fram till lösningar på situationer som de upplever som besvärliga.

Kulturtolkarna upplever att det finns ett stort behov av de stöd som de erbjuder föräldrarna. De menar att de här familjerna inte har någon annan de kan vända sig till och även om de hade lyckats hitta någon som kunde hjälpa dem, är man ense om att det gör en skillnad för föräldrarna, att det här ett arbete för kulturtolkarna: ”I början bad de (föräldrarna) om ursäkt, nu vet de att de kan ringa utan att skämmas”. Att det inte handlar om att behöva be om en tjänst menar de underlättar relationen mellan kulturtolken och familjen. Detta relateras också till hur de själva upplevde det att vara ny i Sverige och att man kanske kände någon här, men att det kunde vara jobbigt att ringa samma person flera gånger, eller att man var tvungen att tänka ut något man kunde erbjuda i gengäld.

Kulturtolkarnas samarbete med skolan

När kulturtolkarna började arbeta i skolan fick de berätta mycket om vad de kunde göra och hur. En av kulturtolkarna berättar att hon upplevde att personalen i skolan först var obekväma och stressade över att hon var där. Det här upplevs dock blivit bättre nu när, ”de i skolan har börjat förstå vad de kan använda oss till” och ”nu frågar de efter oss”. Även om mycket var oklart i början är det samlade intrycket att kulturtolkarna har känt sig välkomna och att de upplever att relationen till den övriga skolpersonalen fungerat bra. När det gäller de barn som de träffar i skolan upplever de att barnen känner sig trygga när de är där.

Arbetssituationen

När det gäller arbetssituationen tycker vissa bättre om att arbeta i klassrummet och den typ av arbete man gör där medan andra föredrar att arbeta utanför skolan och mer direkt riktat mot föräldrarna både enskilt och genom exempelvis föräldragrupper. Oavsett vad kulturtolkarna själva föredrar är de tydliga med att man försöker ge föräldrarna det stöd de efterfrågar. Ingen har stött på några större problem eller konflikter i sitt arbete. I viss mån ges det uttryck för att mycket tid ägnas åt att översätta och fylla i blanketter i samband med besök hos olika myndigheter, och att det kanske är myndigheterna som borde stå för den här servicen. En sådan service menar kulturtolkarna skulle också komma alla till del, inte bara de med kulturtolkar. När det gäller arbetet som kulturtolk är kulturtolkarna överens om att det har

varit viktigt att kunna diskutera med kollegorna och projektledaren kring olika situationer och frågor som uppstått under arbetet.

Utbildningen

Gällande utbildningen påtalar flera av kulturtolkarna att det var en mycket intensiv period. Utbildningen upplevs ha gett en bra bas att utgå ifrån. De delar som handlat om samhällsinformation och skolsystemet framhävs som särskilt viktiga samt att de varit till stor nytta, både i arbetet och privat. Det är ingen av kulturtolkarna som direkt kan säga att man saknat någonting i utbildningen. Samtidigt uttalar flera av dem sig väldigt positivt om de kurser som de genomfört under projektets gång och menar på att det finns så mycket mer att lära sig och som kan vara till nytta i deras arbete. De framgår också att arbetet i sig upplevs som en lärande och utvecklande process i vilken man ”lär sig något varje dag” och där det hela tiden uppstår nya situationer och som ofta kan kopplas till olika moment eller delar i utbildningen.

Sammanfattning

Kulturtolkarna är positiva till projektet och det arbete de utför. De upplever att det finns ett stort behov av de tjänster de tillhandahåller och de känner också att de får uppskattning för sitt arbete. Utbildningen anses ha gett en bra grund samtidigt som arbetet och de kurser som genomförts under projektets gång tycks ha gett mersmak för vidare utbildning och kunskaper inom området de arbetar med. I viss mån framkommer att arbetet upplevs handla för mycket om föräldrarnas mer generella problem och för lite om föräldrarollen och barnens skolsituation. En del av arbetsuppgifterna, som översättning, hjälp med blanketter hade också enligt kulturtolkarna kunnat utföras i någon annans regi.

Hur uppdraget och de arbetsuppgifter som utförs avgränsas, tycks dock till viss del vara upp till kulturtolkarna själva. En del har varit mer tydliga med att de kan vara ett stöd till föräldrarna i situationer som har med skolan och föräldrarollen att göra, medan andra varit ”snällare” eller haft svårare att säga nej, till stöd i andra situationer och sammanhang. De flesta av kulturtolkarna ger uttryck för att det är viktigt att stötta familjerna även i

sammanhang som inte är skolrelaterade och att det handlar om att skapa en hanterbar livssituation samt frigöra tid för föräldrarna. Kulturtolkarna har inte heller dragit en tydlig gräns för vilka familjer som inkluderats i projektet, både nyanlända och familjer som bott i Sverige en längre tid, har skrivits in som kontaktfamiljer. Utifrån kulturtolkarnas perspektiv tycks det här framförallt ha handlat om vilka som tagit kontakt med dem och kulturtolkarnas möjligheter att tillgodose deras behov.

Familjernas upplevelse av insatsen

För att få en inblick i hur den intervention kulturtolksuppdragen innebär, har uppfattats och eventuell påverkat de familjer som utgör den primära målgruppen för insatsen, genomfördes intervjuer med föräldrar från kontaktfamiljer som skrivits in i projektet.

Totalt genomfördes fem intervjuer. Samtliga informanter var kvinnor, tre av dem var arabisktalande och två somalisktalande. I tre av familjerna var kvinnorna gifta och bodde tillsammans med barnens pappa medan två av dem bodde själva med sina barn. Familjerna varierade i storlek, från en familj bestående av mor och barn till ett par med tio hemmaboende barn i förskole- och skolåldern. Kvinnorna som intervjuades var mellan 25 och 45 år gamla. Tre av kvinnorna kom till Sverige mellan åren 2006-2010, och två av dem kom till Sverige så sent som hösten 2014. Två av informanterna har haft samma kulturtolk medan övriga haft olika. Samtliga kom i kontakt med kulturtolkarna under hösten 2014. Två av dem har ett barn det ena av de här barnen går i förskoleklass, vilket inte innebär skolplikt och det andra kommer att börja förskoleklass hösten 2015. I de övriga familjerna finns ett eller flera barn som går i grundskolan.

Det informella mötet och en nära relation

Tre av kvinnorna har själva sökt upp och tagit kontakt med kulturtolkarna och där har informationen nått dem via en lokalförening. Två av dem hade innan fått höra av vänner om projektet och att det fanns information om kulturtolkarna där. En kvinna berättar att hon och kulturtolken bor i samma område och att de inledningsvis träffats som grannar. Kulturtolken har i samband med detta berättat vad hon arbetar med och därefter har kontakten utvecklats. En kvinna berättar att hon inledningsvis träffat kulturtolken på bussen ett flertal gånger och där börjat prata samt hur detta sedan lett till att den här kulturtolken blivit hennes kontaktperson.

Kvinnorna uppger att de antingen träffar eller pratar med sina kulturtolkar ungefär 1-2 gånger i veckan. Kontakten upprätthålls dels genom att kvinnorna ringer kulturtolken när det är något de undrar över eller om de vill att hon skall följa med till någon typ av möte med skolan eller myndigheter, dels genom att kvinnorna deltar i träffar som arrangeras av kulturtolkarna som

exempelvis läxhjälp. Samtliga tycker att det här fungerar bra och intrycket är att kvinnorna upplever att kulturtolken ”finns där när man behöver henne”. Det framgår också att kulturtolken hör av sig till dem. En kvinna berättar exempelvis att kulturtolken ibland ringer bara för att höra att allt är bra eller för att berätta om att det planeras någon aktivitet som skulle passa för henne eller hennes barn i området eller på den lokala föreningen, vilket hon upplever som positivt.

Det är i huvudsak kvinnorna i familjerna som har och tar kontakt med kulturtolken. Flera av kvinnorna beskriver relationen till kulturtolken i termer av att hon är ”en extra familj” eller ”som en syster”. Även barnen har enligt kvinnorna en bra och i vissa fall en nära relation till kulturtolken. De kan fråga efter kulturtolken eller exempelvis be mamman att ringa henne om de har frågor kring något. Ingen av papporna i de här familjerna har en närmare relation till kulturtolkarna, i de sammanboende familjerna känner papporna till kulturtolken och två av dem har träffat kulturtolken vid enstaka tillfällen.

Sammantaget är intrycket att de här kvinnorna har en nära och mycket uppskattad relation till kulturtolkarna. Flera av dem ger också uttryck för att de känner en stor tacksamhet för att man har fått möjlighet till den här kontakten och relationen. Dels handlar detta om en tacksamhet för de förändringar det har lett till, dels handlar det om att man annars inte vetat vart man skulle vända sig i situationer där kulturtolken funnits till hands.

Sammanhang och situationer i vilka kulturtolken utgjort ett stöd för familjen

Det framgår att kulturtolkarna har utgjort ett stöd för de här kvinnorna och deras familjer i flera olika sammanhang och situationer. I samtliga fall har kulturtolkarna varit dem behjälpliga när det gäller kontakten med olika myndigheter. Dels genom att förklara och fylla i papper från exempelvis socialtjänsten och försäkringskassan, dels genom att boka tid och följa med på möten av olika slag. Två kvinnor berättar att de fått stöd i situationer som handlat om kontakten med tandhälsan å sina barns vägnar. En av dem beskriver att hon upplevde en situation som var ”kaotisk” och som innebar ett akut tandläkarbesöket där kulturtolken var med under hela besöket och sedan också skjutsade henne hem, då det var mörkt och snöade när de kom ut efter besöket. Två av kvinnorna har fått hjälp med att skriva in sina barn i förskola och där det här har upplevts som mycket besvärligt och svårt att få

information om. För dem innebar detta en oro och osäkerhet, och en av dem lyfter också fram att det fördröjde hennes dotters förskolestart vilken hon menar är viktigt för barnets chanser att lära sig svenska.

Stöd i relationen till skolan

Kulturtolkarna har i ett par fall varit med vid barnens utvecklingssamtal i skolan och en av kvinnorna hade vid intervjutillfället bokat in utvecklingssamtal, där hennes kulturtolk skulle vara med. I samtalen kring utvecklingssamtal berättar kvinnorna att de tidigare haft tillgång till tolk i den här typen av sammanhang och hur kulturtolken bidragit till en bättre upplevelse av den här situationen. Det här relateras till att en tolk har en begränsad tid, och en vetskap om att det är en tjänst som kostar mycket pengar. Medan som en kvinna beskriver det: ”Kulturtolken ger mig den tid som jag behöver” och ”Hon kan förklara lugnare och tydligare”. Samt hur detta lett till en mindre stressig situation där hon och kulturtolken tillsammans kunde prata om vad som sagts under mötet.

En förälder berättar att hon av hälsoskäl inte alltid kan följa barnet till skolan och att kulturtolken i de här fallen ringt och meddelat skolan om att barnet inte kommer. Vidare har de nu kommit överens om att kulturtolken i fortsättning skall lämna och hämta barnet om en sådan situation uppstår igen.

I samtalen kring skolan framkommer också att det upplevs som en trygghet att veta att kulturtolken finns till hands om det skulle uppstå en situation i skolan och om skolan vill ta kontakt, även om man inte kan ge några direkta exempel på tillfällen där det har behövts.

Behovet av stöd och typ av stöd

För samtliga av de här kvinnorna utgör språket ett hinder i kontakten med olika myndigheter och annan samhällsservice. Kulturtolkarna har i de här sammanhangen fyllt en viktig funktion när det gäller att förmedla information, och det upplevs som mycket positivt att få stöd av någon som talar det egna språket. Några av kvinnorna ger intryck av att det framförallt är tillgången till information man har ett behov av, medan andra lyfter fram den personliga relationen och de samtal som förs inom ramen för den. För vissa har det i huvudsak handlat

om frågor som rör barnen och kontakten med skolan, medan relationen för andra anses ha handlat om dem själva och den egna situationen. När det gäller hur de här relationerna utvecklats är det sannolikt att både kulturtolkens syn på sitt arbete, samt kvinnornas bakgrund och livssituation har haft betydelse.

En av kvinnorna som nyligen kommit till Sverige uppger att det stöd hon fått av kulturtolken varit mycket bra, att hon har varit henne behjälplig i flera situationer samt att det betydtt mycket för henne att få den här hjälpen. Samtidigt är hon väldigt tydlig med att behovet av stöd framförallt handlar om att hon inte kan språket, och att det finns stora skillnader mellan Sverige och hemlandet, som gör att hon inte vet hur det fungerar här. Hon beskriver själv att hon ser relationen till kulturtolken som ett stöd under en begränsad period och där hon själv uppskattar att hon kanske har behov av en kulturtolk ungefär ett år. Den här kvinnan lever tillsammans med sin man som kom till Sverige ungefär ett år före henne och som hon själv lyfter fram redan känner till mycket, men som exempelvis inte varit insatt i hur det fungerar med förskola och skola. De har tillsammans ett barn som till hösten börjar förskoleklass och själv har hon en universitetsutbildning i hemlandet.

En annan kvinna, som bott i Sverige sen 2008, berättar att hon nu när hon ser tillbaka på det första mötet med kulturtolken känner stor tacksamhet för att hon kommit i kontakt med kulturtolken. Hon beskriver att kulturtolken har fått henne att ”öppna ögonen” för många olika saker och hur hon upplever att detta lett till stora förändringar för både henne och hennes barn. Själv säger hon att hon tidigare ”inte kunde någonting” och jämför detta med att hon nu tar hand om post och blanketter som behöver fyllas i, hon berättar också att kulturtolken hjälpt henne att skaffa lånekort och visat hur biblioteket fungerar. Hon säger också att hon nu är mer delaktig i sina barns liv och att hon ägnar dem mer tid nu, bland annat tar hon med barnen till läxhjälpstillfällena som anordnas. Hon berättar också spontant om det senaste utvecklingssamtalet i skolan och att läraren sagt att det är så mycket bättre för barnen nu och att ”nu är läxorna alltid gjorda”. Att kunna prata med någon som har egna erfarenheter har haft stor betydelse för henne och där hon bland annat säger att det har gjort henne mer medveten om barnens situation här och vad hon som förälder behöver tänka på såsom: ”vilka kompisar barnen har, var de är och vad de gör”. Samtalen kring det här har också gjort henne mer angelägen om att själv lära sig svenska och hon säger att ”För att veta vad mina barn gör måste jag kunna svenska, annars kommer jag aldrig veta”. Och att hon och kulturtolken har

tittat på vilka kurser hon skulle kunna gå. Den här kvinnan har själv liten egen skolerfarenhet, hennes man arbetar mycket och de har flera barn. När hon träffade kulturtolken hade hon under en lång period varit föräldraledig och familjen hade nyligen flyttat till ett nytt område, vilket hon upplevde som en jobbig omställning. Nu är hon dock mycket nöjd med var hon bor och hon upplever att kulturtolken spelat en stor roll när det gäller både hennes syn på den här omställningen och hur hon uppfattar sin livssituation nu.

För en av kvinnorna har stödet framförallt handlat om barnen och deras skolgång och där hon upplever att detta bidragit till att hon nu vet bättre ”vad barnen vill ha och vad de behöver”, hon känner sig också tryggare i att hon vet att skolan kan kontakta henne om det skulle uppstå klagomålen eller konflikter. Hon har också blivit mer delaktig genom att de tillsammans deltar i den läxhjälp som organiseras.

En annan kvinna som bott i Sverige sen 2006 beskriver relationen till kulturtolken som mycket nära och viktig. Hon berättar att kulturtolken hjälpt henne med flera praktiska problem som att skriva in sig i bostadskön, men att hon också utgjort ett stöd för henne som gjort att hon tagit tag i sin egen hälsosituation där detta upplevs ha lett till flera positiva förändringar. Relationen och det stöd den inneburit har gjort att hon nu känner sig betydligt mer hoppfull inför framtiden och hon säger också att det här till viss del handlar om ”känslan av att vissa problem ändå går att lösa”.

Ett större socialt kontaktnät

Flera av kvinnorna berättar att kulturtolken känner till och informerar om vad som händer i närområdet och vilka typer av aktiviteter som finns tillgängliga. En kvinna som har två mindre barn hemma har fått stöd av kulturtolken när det gäller att hitta aktiviteter dit hon kan ta med sina barn. En annan berättar om hur hennes dotter fått information och möjlighet att delta i aktiviteter som anordnades av den lokala föreningen i samband med ett skollov. Även läxhjälpstillfällena är uppskattade av föräldrarna med lite äldre barn. Men det behöver inte alltid handla om några särskilda aktiviteter utan bara att träffa andra kvinnor att prata och fika med kan var en ljuspunkt i en tillvaro som upplevs vara besvärlig och som en kvinna säger ”då glömmet man det som är jobbigt för en stund”.

Utan kulturtolk

Kvinnorna ser inga direkta alternativ eller möjligheter till att få det stöd som kulturtolken utgjort. Framförallt hos de mer nyanlända ger man uttryck för att kulturtolken fyllt en viktig funktion och att där man ger uttryck för att det troligtvis hade skapat mycket problem. Flera av kvinnorna understryker också att det är viktigt för dem att få den här typen av stöd. Bland annat säger de att: ”De måste få finnas kvar” och att alla ”Alla borde få en kulturtolk”

Sammanfattning

Den goda relationen kvinnorna beskriver samt de stöd man upplever att kulturtolken utgjort vittnar om att kulturtolkarna har lyckats med att stötta de här föräldrarna utifrån deras olika förutsättningar och behov. Berättelserna bekräftar också antagandet om att behovet av stöd är individuellt. Ingen av de här kvinnorna har kommit i kontakt med sina kulturtolkare via skolan och de mer informella kontaktvägarna har i de här fallen haft betydelse för möjligheten till en första kontakt med en kulturtolk.

I beskrivningarna av relationen till kulturtolken och i vilka situationer hon har funnits till hands för föräldrarna kan det urskiljas flera saker som upplevts som stödjande och där detta handlar om att kulturtolken är en person som:

- talar samma språk
- finns tillgänglig
- kan förklara och visa hur tjänster och service fungerar
- har egen erfarenhet
- man kan prata och diskutera med
- kan hjälpa till med läxor
- kan hänvisa till och informera om individuellt anpassade aktiviteter som kurser i svenska, öppna förskolan och läxhjälp
- man kan anförtro sig åt

För kvinnorna och deras familjer har stödet bidragit till:

- minskad frustration och uppgivenhet över att inte snabbt och enkelt kunna lösa vissa situationer själv
- ett större socialt nätverk för både barn och vuxna
- bättre kommunikation och samtal med skolan
- ökad delaktighet i sina barns liv

Det är ingen av kvinnorna som uppger någon situation eller tillfälle där de varit missnöjda eller där man vänt sig till kulturtolken men inte kunnat få stöd. Det här är ett positivt resultat som kan tolkas som att föräldrarna upplever att de får de stöd som de har ett behov utav. Det kan också vara så att det finns saker man inte är nöjd med, men väljer att inte berätta av olika skäl. De här föräldrarna ger alla uttryck för att man vill att kulturtolkarna skall få finnas kvar vilket kan vara ett skäl till att man inte lyfter eventuella negativa erfarenheter. Det kan också handla om att det finns både uttalade och outtalade gränser som gör att föräldrarna inte efterfrågar ett stöd när det gäller vissa saker. Att inga konflikter och problem varit av sådan betydelse att man lyft fram dem kan också förstås som att relationen mellan kulturtolken och familjen bygger på ett samförstånd kring i vilka sammanhang kulturtolken förväntas finnas där.

Skolans inställning till projektet

För att besvara frågorna om skolans upplevelse av projektet genomfördes intervjuer med representanter från fyra skolor som berörts av projektet. Sammanlagt deltog fyra rektorer från tre olika skolor och fyra lärare från två olika skolor. Resultatet av de här intervjuerna presenteras utifrån rektorernas respektive lärarnas upplevelse av projektet och avslutas med ett sammanfattande avsnitt av de båda perspektiven.

Rektorerna

Tre av rektorerna intervjuades vid ett tillfälle och en intervju genomfördes enskilt.

Deltagande i projektet

Samtliga rektorer fick information om projektet i samband med att det startade och där en av rektorerna hade kontakt med projektet redan under kulturtolkarnas utbildning, våren 2014. Både kontakten med kulturtolkarna och hur man ser på projektet skiljer sig i vissa avseenden åt mellan skolorna. I två av skolorna har man sedan hösten 2014 regelbundet haft kulturtolkar som arbetar tillsammans med lärare i olika klasser, samt informerat om sitt uppdrag som kulturtolkar vid föräldramöten. I den tredje skolan arbetade två kulturtolkar under en kortare period, hösten 2014. Rektorerna är inte insatta i vilka elever vars familj har en kontakt med en kulturtolk, eller i vilken omfattning detta förekommer, därav har intervjuerna i huvudsak kommit att handla om kulturtolkarnas arbete i skolorna.

Behov och efterfråga

Samtliga rektorer ger uttryck för att man ser ett stort behov av personer som talar flera språk i skolan och att man gärna tar emot den extra resurs som kulturtolkarna innebär. Det här handlar enligt en av rektorerna om att det finns ett behov av annan personal i skolan som kan ”lösgöra pedagogerna”. Rektorerna lyfter dock fram att i deras skolor finns en lång erfarenhet av att ta emot elever från andra länder och att detta präglar både rekryteringen och arbetssättet på skolorna. Andra skolor, som är nya i den här situationen, menar rektorerna skulle kanske ha mer nytta av att ha kulturtolkar i skolan.

Kulturtolkens roll och uppdrag

Rektorerna är nöjda med den information de fått om projektet och de vet också vart man har kunnat vända sig med frågor. I en av skolorna var det till en början lite oklart om hur kulturtolkarna skulle arbeta och vad deras uppdrag var. Det här ses dock inte som något större problem och nu anses samarbetet fungera bra. Att den här situationen uppstod berodde troligen på att det fanns olika förväntningar och uppfattningar om vad insatsen skulle bestå utav, säger en av rektorerna och menar vidare att den hade kunnat undvikas genom samtal och informationsutbyte mellan rektor, lärare och kulturtolkar.

En av rektorerna tycker dock att själva syftet med projektet som helhet är otydligt. I samtalet kring detta framgår att det framförallt handlar om att hon tycker det varit oklart, vad det är för uppdrag kulturtolkarna har, vad det är de har att erbjuda föräldrarna samt hur detta skall förstås i relation till skolans uppdrag. Exempelvis ställer hon sig frågande till att kulturtolkarnas uppdrag beskrivits utifrån att det kan handla om att ge föräldrarna information om skolan samt hjälpa till med översättning och läxhjälp. Det här menar hon ligger inom ramen för skolans uppdrag och vad de redan erbjuder i hennes skola. Även en av de andra rektorerna säger att det inte varit helt enkelt att se kulturtolkarnas roll i skolan och diskuterar kring vad det innebär att kulturtolkarna utgör föräldrarnas ”redskap” och inte skolans. Hon menar här att om de fortsätter vara föräldrarnas ”redskap”, och där hon ser dem mer som en ”väninna” till föräldrarna, är det inte så viktigt att ha inblick i vad de gör och hur. Skall de anlitas av skolan och vara skolans ”redskap” behöver man däremot veta mer om kulturtolkens kompetens och utbildning.

Erbjudandet att delta vid utvecklingssamtal är återkommande i samtalen kring kulturtolkens uppdrag. Rektorerna är här väldigt tydliga med att man från skolan, inte kan bjuda in utomstående för att delta i de här samtalen, utan att det i så fall måste vara ett initiativ som kommer från föräldrarna.

Vissa av de oklarheter och frågor som kommer fram under intervjuerna kan ses som en effekt av att man saknar inblick i projektet som helhet. Exempelvis framgår att rektorerna har liten kännedom om kulturtolkarnas utbildning. Information om hur man hanterar exempelvis tystnadsplikt och sekretess har inte heller tydligt nått fram. En rektor säger att hon ”tog för givet” att de fanns utdrag ur brottsregistret. En annan säger att hon ”inte riktigt visste” hur kulturtolkarna förhöll sig till sådant som sekretess och tystnadsplikt. Det framkommer också

att det finns en osäkerhet när det gäller vad kulturtolkarna förmedlar till föräldrarna. ”Vad är det för kultur de tolkar?” undrar en av rektorerna. ”Vi vet ju inte vad de säger till föräldrarna” säger en annan. Inför ett fortsatt och framtida samarbete ser man gärna att kulturtolkarna var mer införstådda i hur man arbetar i skolan både generellt och i de specifika skolorna.

Kulturtolkarnas arbete i skolan

När det gäller själva kontakten med kulturtolkarna är det samlade intrycket att rektorerna upplever att de är trevliga, duktiga och kompetenta. En av rektorerna lyfter dock fram att hon tycker att man inte utnyttjar deras kompetens fullt ut och att man borde kunna ta tillvara deras eventuella yrkes/arbetslivserfarenheter på ett bättre sätt. Hennes kommentar i det här sammanhanget: ”de här personerna är så mycket mer än bara mammor” belyser också bristen på inblick i projektet som helhet.

Det är ingen som har varit med om eller känner till någon situation där samarbetet med kulturtolken och hennes roll upplevts som problematisk. Rektorerna lyfter dock fram att det finns en risk att det uppstår situationer som kan vara svåra för kulturtolken att hantera. Exempelvis om det uppstår konflikter där kulturtolken förväntas välja sida och där skolan strävar efter att vara neutral. Att arbeta som kulturtolkarna gör nu, utan att ha den trygghet det innebär att vara anställd av skolan, menar flera av dem ställer höga krav självständighet och att kulturtolken har stöd någon annanstans ifrån.

Ett stöd för elever och lärare

Utifrån hur kulturtolkarna arbetat på skolorna ses de framförallt som ett stöd för eleverna men också som ett stöd för lärarna. Dels utifrån att de är en ”extra vuxen”, dels utifrån att de talar elevernas språk. Det framkommer också att kulturtolkarna i några fall bidragit till en bättre kontakt med föräldrarna och där detta anses ha haft betydelse för barnets situation i skolan. Kulturtolkens deltagande vid föräldramöten har i ett fall bidragit till en bättre kontakt med en förälder, där kontakten inte varit så bra innan. I ett annat fall handlar det om kontakten med en familj där barnet har svåra upplevelser med sig, och där kulturtolken beskrivs som ”ovärderlig” för samarbetet mellan föräldrarna och skolan.

Lärarnas upplevelse av projektet

Två intervjuer med lärare som kommit i kontakt med kulturtolkar i sitt arbete genomfördes, en gruppintervju där fem lärare deltog och en telefonintervju med en lärare. I den första deltog lärare från en så kallad introduktionsenhet dit nyanlända elever som är inskrivna i stadsdelens skolor från förskoleklass till årskurs 9 kommer. Eleverna är endast på skolan under en begränsad tid, ca två månader, innan de flyttas över till den ordinarie grundskolan. Den andra skolan är en F-3-skola och där läraren arbetar i en förskoleklass. På båda skolorna har kulturtolkarna i huvudsak varit med under undervisningstiden i klassrummet. I respektive skola har 2-3 kulturtolkar arbetat 1-2 dagar i veckan. På introduktionsenheten har kulturtolkarna arbetat sedan hösten 2014 medan de på F-3-skolan endast arbetat under vårterminen 2015. Även lärarna har liten inblick i vilka föräldrar som har en kontakt med kulturtolkarna privat men man känner till några fall. Ingen av lärarna som deltog i intervjuerna hade själva haft utvecklingssamtal där en kulturtolk närvarat.

Intervjuerna som gjordes speglar två olika upplevelser av projektet. Lärarna på introduktionsenheten tycker att samarbetet med kulturtolkarna fungerat bra och det övergripande intrycket är att de ser många fördelar med att ha kulturtolkarna i skolan. Läraren i F-3-skolan beskriver en mindre positiv upplevelse, där brist på information och kommunikation lett till många oklarheter och missförstånd kring kulturtolkens arbete i skolan.

Vuxna som talar elevernas språk – en viktig resurs

På båda skolorna ser man vuxna som talar elevernas och föräldrarnas språk som en viktig resurs som påverkar möjligheterna att kommunicera med både eleverna och deras föräldrar. Det framkommer att det finns personal som talar elevernas språk i viss utsträckning samt att man använder tolk i vissa sammanhang. Den flerspråkiga personalen finns dock inte alltid tillgänglig och en del undervisningstid sker med endast svensktalande lärare. På introduktionsenheten framgår att det framförallt är den flerspråkiga personalen som har hand om kontakten med elevernas föräldrar.

Tolk kontra kulturtolk

I samtalet kring språket och vad det har inneburit att ha en kulturtolk i skolan diskuterades användandet av tolkar. Flera av lärarna på introduktionsenheten lyfte här fram att det blir en annan typ av samtal när kulturtolken är med och översätter i jämförelse med en tolk som ”bara översätter”. Samtal med tolk upplevs också som mer formella. I relation till det här lyfter lärarna också fram, att det är bra att kulturtolken finns på skolan, och därmed är nära till hands exempelvis om det uppstår en situation där man vill ha kontakt med föräldrarna direkt. Kulturtolken har också kunnat ringa hem till föräldrarna när ett barn har blivit sjukt. Tillgängligheten bidrar enligt lärarna till att barnen känner sig trygga. Särskilt när ett barn är ledset eller inte mår bra gör det skillnad för barnet om det finns någon där som talar samma språk, och att det troligen gör det lättare för barnen att berätta om sådana saker. En av lärarna lyfter också fram att hon tror att det är bra att kulturtolkarna är mammor, eftersom det innebär att de är vana vid barn och att ha en relation till barn. Hon jämför också med att vissa tolkar som kommer utifrån inte har någon erfarenhet alls av att träffa och samtala med barn. Även eleverna uppskattar kulturtolkarna, vilket märks genom att de blir glada när kulturtolkarna är där och att det blir en bra stämning i klassrummet, samt att de frågar efter dem när de inte är där. Även läraren i F-3-skolan säger att det är bra med en vuxen som kan sitta med barnen och exempelvis läsa för dem på deras språk och att detta kan bidra till en ökad trygghet för barnen samt en bättre gemenskap i klassrummet.

Kulturtolkens arbete på introduktionsenheten

På introduktionsenheten upplevs kulturtolkarna som duktiga, självständiga och kompetenta av de lärare som har arbetat med dem. För dem har deras anställningsform inte haft någon större betydelse och de har inte upplevt några problem i samarbetet med kulturtolkarna. En av lärarna lyfter dock fram att man skulle önska att de var mer insatta i skolan och hur det pedagogiska arbetet går till, särskilt med avseende på om samarbetet skall fortsätta.

Att ha en kulturtolk som närvarar under skoltiden lyfts här fram som positivt i flera avseenden. I egenskap av vuxna som talar elevernas språk anser de tillfrågande lärarna att kulturtolkarna utgör en resurs för både för elever och lärare:

- Under lektionstid har närvaron av kulturtolkar inneburit att eleverna kunnat få mer enskilt stöd med skoluppgifter som lästräning samt hjälp med att översätta och förstå olika skoluppgifter
- Kulturtolkarna har gjort att man kunnat föra djupare och mer detaljerade diskussioner med eleverna kring frågor som exempelvis handlar om skolans värdegrund, ambition och riktning
- Kulturtolken innebär en möjlighet har på ett mer nyanserat sätt kunna tillrättavisa eleverna i klassrummet.
- Kulturtolken kan ge läraren en bättre inblick i elevernas förkunskaper och hur de resonerar kring exempelvis hur en skoluppgift kan lösas
- Kulturtolken bidrar till en ökad känsla av trygghet för eleverna och en bra stämning i klassrummet

Under den tid kulturtolkarna arbetat i skolan har det uppstått några situationer där lärarna lyfter fram att de varit till stor nytta. Ett exempel handlar om en elev med ett hälsotillstånd som kräver särskild kunskap om bland annat medicinering och där man genom samtal med läraren, eleven, dess förälder, skolsköterska och kulturtolken tillsammans, kunnat komma fram till ett sätt att hantera situationen på ett bra sätt. Hade kulturtolken inte funnits till hands hade man löst situationen med hjälp av tolk. Den berörda läraren menar dock att de samtal man hade fungerade väldigt bra, och att hon tror att det dels berodde på att eleven redan hade en relation till kulturtolken, dels att kulturtolkens närvaro gjorde att man kunde ha ett bättre samtal med föräldern. Det framgår också att den här föräldern haft en fortsatt kontakt med kulturtolken utanför skolan. Ett annat fall handlar om en elev som hade svårt att koncentrera sig och där man efter gemensamt samtal med föräldern upplevt en tydlig förändring hos eleven och att situationen i skolan blivit bättre efter det.

Kulturtolkens arbete i F-3-skolan

I intervjun med läraren i F-3-skolan framkommer att det har uppstått både problem och missförstånd i samarbetet med kulturtolkarna som under vårterminen arbetat i skolan. Inledningsvis berättar läraren om hur hon och hennes kollega vänt sig till rektorn efter att de tagit emot ett flertal nyanlända barn i klassen och upplevde ett stort behov av resurser. En kort tid därefter kom kulturtolkarna, vilket hon såg som en respons på den här förfrågan. Hon

säger också att hon inte känner till projektet men att hon vetat om att kulturtolkarna inte är anställda av skolan.

Hon upplever att kulturtolkarnas närvaro i skolan har lett till flera problem. Problemen menar hon har dykt upp efterhand, då hon och hennes kollega antog att, ”kulturtolkarna gjorde vad de skulle göra”. Nu i efterhand säger hon att hon inser att hon och kollegan skulle behövt mer information från början, från kulturtolkarna och från specialpedagogen och rektorn på skolan.

De problem som uppstått handlar om ett flera saker. Framförallt har det enligt läraren varit svårt att förstå vad det är kulturtolkarna kan och skall göra i skolan: ”är hon en lärare?” ”vad kan hon?” ”vem bestämmer vad hon ska göra?”, är frågor som uppkommit och som gjort det svårt att se vilken funktion kulturtolken ska fylla. Läraren upplever också att det varit ett stort problem att kulturtolkarna själva inte kunnat tydliggöra detta när de frågat dem.

Hon berättar hur oklarheterna och brist på struktur har lett till flera missförstånd, och ett samarbete, som med framförallt en av kulturtolkarna, inte fungerat särskilt väl. Ett problem läraren beskriver är att hon anser att kulturtolken ”gått utanför ramarna”. Med detta menar hon att kulturtolken ägnat (för)mycket uppmärksamhet på barn med särskilda behov och att hon tagit på sig rollen att ”rapportera hem” till de här föräldrarna. Det här menar läraren är problematiskt då de här eleverna och deras familjer befinner sig i en känslig situation som måste hanteras professionellt. Att lärarna dessutom inte vet vad kulturtolken förmedlar till de här föräldrarna, upplevs också vara ett problem. Läraren säger också att det varit svårt att veta vem kulturtolken ”ska” arbeta med, då hon även riktat sig till familjer som inte är nyanlända och där barnen ”till och med är födda i Sverige”.

Läraren tror inte att kulturtolken skapat bra relationer till föräldrarna och hon upplever att föräldrarna snarare undviker kulturtolken när de kommer till skolan. Hennes uppfattning är att föräldrarna tror att hon är där för att ”hålla koll på” de nyanlända barnen i skolan. Att kulturtolken inte lyckats med att skapa en bra relation tror hon handlar om kulturtolkens bemötande mot föräldrarna och där hon upplever att det inte varit särskilt trevligt. Exempelvis berättar hon att kulturtolken bett en pappa sitta och vänta i korridoren när han sagt att han inte haft tid.

Nyligen hade läraren och hennes kollega ett möte där man diskuterade situationen med kulturtolken, och där det framkom flera saker som kulturtolken ”varit irriterad över” under

tiden hon arbetat hos dem. Samtidigt var det i det här skedet inte helt enkelt att komma fram till några lösningar på situationen och läraren sammanfattar situationen och de missförstånd som uppstått utifrån att: ”Kulturtolken har upplevt att vi inte vill ha hennes hjälp medan vi inte vetat vad vi kan be henne om” och där man nu skulle överväga om det var värt att fortsätta arbeta tillsammans.

Även om erfarenheterna av att ha kulturtolkar i skolan inte varit särskilt bra är läraren positiv till själva idén med kulturtolkar och tror att det hade kunnat fungera ”suveränt”. Samarbetet med den andra kulturtolken har fungerat bra och där upplevs bemötandet mot både elever, lärare och föräldrar ha varit fint. En förutsättning för att det ska fungera är dock att man vet, vilka arbetsuppgifter som gäller, att det finns en tydlig struktur och att man gemensamt gör upp en plan för kulturtolkarnas arbete.

Sammanfattning

Skolans erfarenheter och upplevelser av dem handlar i huvudsak om kontakten med kulturtolkarnas som skett under den tid de arbetat i skolorna. Överlag framkommer en positiv inställning till projektet och det samarbete som skett mellan skolan och kulturtolkarna. Kulturtolkarna uppfattas i de flesta fall som en välkommen resurs och som bidrar till en bättre klassrumssituation för både lärare och elever. Det har också förekommit situationer där kulturtolken upplevs ha varit behjälplig i kontakten med föräldrarna. Kulturtolken anses i de här sammanhangen ha bidragit till bättre samtal och en bättre relation till föräldrarna.

Resultatet av intervjuerna visar också att samarbetet med kulturtolkarna inte alltid har fungerat väl, samt att kulturtolkens roll, uppdrag och kompetens, i olika avseenden upplevs som otydlig. I ett fall präglas samarbetet med kulturtolken av missförstånd och oklarheter och där läraren upplever att kulturtolkens närvaro i klassen skapat en osäker stämning bland föräldrarna. Mer information och ett tydliggörande av kulturtolkens roll i skolan, hade i det här fallet, troligtvis lett till ett bättre samarbete. Samtidigt finns det andra faktorer som har betydelse för hur ett samarbete fungerar, personlighet, personkemi samt arbetssätt och kompetens, är några. De problem som uppstått i det här fallet belyser också den problematik som rektorerna lyfte fram angående kulturtolkens roll och uppdrag i skolan.

Det framgår tydligt i intervjuerna med både rektorerna och lärarna, att ett fortsatt och framtida samarbete med skolan kräver mer information om kulturtolkarnas kompetens och ett tydliggörande av syftet med deras arbete där. Från skolans perspektiv är det också önskvärt att kulturtolkarna ges bättre förutsättningar att arbeta i skolan genom mer kunskaper om, skolan både generellt och de specifika skolornas egna arbetsätt, och hur det pedagogiska arbetet går till. Både rektorer och lärare ser fördelar med att kulturtolkarna i en framtid anlitas av skolan, dels utifrån att de blir skolans ”redskap” dels att det innebär att de inkluderas i skolans gemenskap, detta menar de skulle också innebära en ökad trygghet för kulturtolken.

Sammanfattande diskussion och analys av resultaten i de tre delarna.

Kulturtolksuppdraget

Kulturtolksuppdraget, och det stöd det syftar till att ge föräldrarna, är en central aktivitet i modellen som prövats. Det framgår dock av resultaten i de tre delarna att det inte är helt enkelt att definiera vad ett kulturtolksuppdrag utgörs av. Att vara en personlig kontakt till enskilda familjer utgör endast en av flera arbetsuppgifter som kulturtolkarna arbetar med. Samtidigt utgör vissa av de övriga arbetsuppgifterna som läxhjälp och öppna träffar en del utav kontakten och relationen med föräldrarna vilket gör det svårt att skilja dessa uppgifter och betydelsen av dem från varandra.

Även inom ramen för relationen mellan kulturtolk och kontaktfamilj har uppdraget kommit till uttryck på olika sätt. För några av föräldrarna har kulturtolken i det här sammanhanget framförallt utgjort ett stöd i kontakten med skolan och frågor kring den. För andra tycks de skolrelaterade sammanhangen endast utgöra en del av ett stöd som upplevs ha påverkat livssituationen till det bättre på en mer övergripande nivå. Familjens situation och behov, samt vilka förväntningar som finns på vad kulturtolken kan och ska göra är faktorer som troligtvis haft betydelse för vad stödet kommit att handla om. Men det handlar också om den enskilda kulturtolkens uppfattning om sitt uppdrag där tid, vilja och förmåga att avgränsa sina åtaganden har betydelse för i vilka sammanhang man stöttar föräldrarna. Detta framkommer i kulturtolkarnas syn på sitt arbete, och där en snävare avgränsning gällande i vilka situationer

ett stöd ska ges, upplevs som problematisk. Dels handlar det om att man inte gärna säger nej till människor som har ett behov av stöd och som man kan hjälpa, dels handlar det om att man ser familjens situation utifrån en helhet. Ett stöd i andra sammanhang betraktas ofta som en förutsättning för engagemang och ökad delaktighet i barnens skola. Det framkommer också att kulturtolkarna resonerar olika kring detta, och att vissa själva valt och haft förmåga att styra sitt arbete till att handla mer om ett skolrelaterat stöd medan andra inte gjort en sådan avgränsning.

Stödet till föräldrarna

I resultatet av intervjuerna med föräldrarna framkommer att både generellt stöd och stöd med fokus på skolan troligtvis bidragit till bättre förutsättningar för de här föräldrarna att vara sina barns främsta resurs. Ett stöd som har en direkt koppling till skolrelaterade sammanhang har i de här fallen exempelvis kommit att handla om, en bättre upplevelse av utvecklingssamtal, ökad möjlighet till kontakt, vetskap att om och när det händer någonting kommer man att få reda på det, en bättre förståelse för barnens behov samt bättre skolprestationer.

Stöd som kan kopplas till andra sammanhang kan förstås utifrån att det handlar om en relation som upplevs ha lett till: ett större socialt nätverk, en mer positiv syn på den egna livssituationen och egna initiativ samt bättre förutsättningar att hantera kontakten med olika myndigheter. Detta är faktorer som på olika sätt utgör förutsättningar för de här föräldrarna att vara en resurs för sina barns liv mer generellt och som troligtvis påverkar barnens situation.

Kulturtolkens arbete i skolan

En del av kulturtolkarnas uppdrag har kommit att utgöras av arbete i skolan. Det är också upplevelsen av det samarbete detta inneburit som har hamnat fokus i intervjuerna med rektorer och lärare. Från skolans håll är man överlag positiv till kulturtolkens närvaro i skolan och den resurs detta inneburit. Det har också förekommit flera situationer och sammanhang där kulturtolken upplevs ha bidragit till en bättre kontakt och relation mellan skolan och föräldrarna. Det framkommer dock att kulturtolkens roll och uppdrag i skolan upplevs som oklar och att detta kan leda till missförstånd och konflikter. Brist på information om kulturtolkarnas kompetens, och projektet som helhet, kan till viss del förklara varför

kulturtolkens uppdrag i skolan upplevs som oklar. Sett utifrån modellen och syftet att kulturtolkarna skall vara ett stöd till föräldrarna kan det också förstås som att det faktiskt är oklart vilken funktion kulturtolkarna kan och skall fylla i skolan. I samtal med projektledaren framkommer att avsikten med kulturtolkarnas närvaro i skolan till en början handlade om att kulturtolkarna skulle få en inblick i skolan och hur det fungerar där, samt att detta skulle bidra till ett ökat förtroende från föräldrarna, vilket kan ses som ytterligare en förklaring till de problem och otydligheter som uppstått.

Avgränsning av målgrupp

Sett utifrån modellen och projektplanen har även målgruppen, det vill säga de föräldrar som stödet har kommit att beröra utvidgats. Detta gör det problematiskt att tala om kulturtolksuppdraget som ett stöd till nyanlända. Det här betyder dock inte att det stöd som getts inte fyllt en funktion, snarare visar det på möjligheter att tillämpa modellen även med en bredare målgrupp.

Kulturtolkarna och hur de arbetat visar på att de familjer som stödet har getts till inte avgränsats på något enhetligt och tydligt sätt. Detta framkommer i intervjuerna med både mammorna i kontaktfamiljerna och kulturtolkarna. Exempelvis har även familjer som bott mer än fem år i Sverige skrivits in som kontaktfamiljer. Vilka, även inom ramen för det ganska vaga begreppet nyanlända, inte direkt kan betraktas som nyanlända. Det arbete som kulturtolkarna utfört i skolan, och hur det har uppfattas av skolpersonalen, visar också på att kulturtolksuppdraget inte bara kommit att handla om ett stöd för föräldrarna.

Det kan urskiljas flera troliga förklaringar till varför ingen skarpare gräns har tillämpats. En av dem handlar om att kulturtolkarna själva främst ser till vilket behov föräldrar som söker upp dem har, och att man inte gärna säger nej till någon som har problem som man kan hjälpa dem att lösa. Att mycket av arbetet skett på offentliga platser som exempelvis bibliotek och medborgarkontor, samt en ”öppen” marknadsföring av tjänsten, har troligtvis också haft betydelse i det här sammanhanget.

Att målgruppen utvidgats kan också förstås som en effekt av att det inledningsvis var svårt att nå ut till målgruppen. För kulturtolkarna kan inkludering av familjer som efterfrågat stöd, men som inte passade in på den målgruppsbeskrivning som angetts, förstås som ett sätt att få

familjer att arbeta med. Även projektledare har i samtal lyft fram att det inte var helt enkelt att hitta vägar för att fram till de familjer man hade för avsikt att nå och att det tog tid att etablera ett samarbete med skolorna. Detta innebar också vissa svårigheter gällande hur man skulle sysselsätta de tio kulturtolkarna som anställdes på heltid vid terminsstart. Den här situationen uppges också vara en av anledningarna till att kulturtolkarna kom att arbeta i skolan, då projektledningen såg det som en möjlighet till kontakt med föräldrarna.

En ytterligare förklaring är att begreppet nyanlända i sig är vagt, och kräver en tolkning vid varje enskilt tillfälle det skall tillämpas. Medan behovet av hjälp att exempelvis fylla i och översätta en blankett är betydligt mer konkret.

Kulturtolksuppdraget som föräldrastöd till kontaktfamiljerna

Både de kontaktfamiljer som tagit del av stödet och kulturtolkarnas upplevelser av sitt arbete vittnar om att det arbete kulturtolkarna utför på olika sätt kan förstås bidra till bättre förutsättningar för de här föräldrarna att vara en resurs för sina barn. Dubbel språkkompetens samt kunskap om och erfarenheter av det svenska samhället spelar en viktig roll när det gäller vad stödet har kommit att handla om. Samtidigt har troligtvis även, tillgänglighet, personliga egenskaper och den nära relation som föräldrarna berättar om, haft betydelse för vad det här stödet kommit att handla om och hur det har upplevts. Detta är viktigt att ha i åtanke sett utifrån kulturtolkarnas arbetssituation, och där deras arbetsbörda bör förstås i förhållande till vad som krävs för att upprätthålla en sådan relation. Det vill säga, en relation som lämnar utrymme för föräldrarna att ge uttryck för vilka behov man har, och förutsättningar för kulturtolken att tillgodose dem. Vid genomförandet av utvärderingen arbetade varje kulturtolk med mellan 5-10 kontaktfamiljer, parallellt med andra arbetsuppgifter, vilket ansågs fungera bra. Det är dock svårt att säga någonting om hur många kontaktfamiljer en kulturtolk kan hantera utan att det påverkar stödet som ges. Vad stödet omfattas av och hur det avgränsas har i det här sammanhanget också betydelse.

Inför kommande projekt

Utvärderingen visar på några punkter som är viktiga att beakta inför kommande projekt där modellen tillämpas. Några av dem är också viktiga för att i en framtid kunna bedöma och dra generaliserbara slutsatser om kulturtolksuppdragens eventuella effekter.

- Tydliggör kulturtolkens roll och uppdrag i olika sammanhang
- Diskutera kring avgränsning av målgruppen, hur kan och ska den avgränsas, samt hur detta skall gå till i praktiken
- Marknadsföring av ”kulturtolkarna”, diskutera var, när och hur detta skall göras
- Offentliga lokaler, som bibliotek har fyllt en viktig funktion som mötesplatser
- De lokala föreningarna har i pilotprojektet spelat en i viktig roll i flera avseenden:
 - lokaler att vara i
 - aktiviteter att hänvisa till
 - marknadsföring och information

Referenser

- Andreasson Ingela. 2014. *Kulturtolkar - från ett barn- och skolperspektiv*, Västra Götalandsregionen
- Funnel C Sue och Roger J Patricia. 2011. *Purposeful Program Theory - Effective Use of Theories of Change and Logic Models*. San Francisco, CA: Jossey Bass Publishers
- Herrman Margaretha, Bunting Leona, Wallin Emmie och Eriksson Monica. 2012. *Mammor som kulturtolkar – En förstudie om invandrarkvinnors möten med skola i Västra Götaland*, Västra Götalandsregionen
- Kvale Steinar. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Kvinnocenter. <http://kvinnocenterbergsjon.se>, hämtad 2015-04-08
- Lindgren Lena. 2012. *Terminologihandbok för utvärdering*. Lund, Studentlitteratur
- Oom Linnéa. 2014. *Att planera inför utvärdering – en utvärderingsplan för projektet "Mammor som kulturtolkar"*, Västra Götalandsregionen, <http://www.vgregion.se/sv/Vastra-Gotalandsregionen/startside/Vard-och-halsa/Folkhalsa/Rapporter-och-dokument-/>, hämtad 2015-04-08
- Rogers Patricia. 2008. *Programteori som verktyg för utvärdering*. Finland: Författarna och Bokförlaget Natur och kultur. Blom Björn, Morén Stefan och Nygren Lennart. 2011. *Utvärdering i socialt arbete - Utgångspunkter modeller och användning*
- Trost, Jan . 2010. *Kvalitativa intervjuer*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur
- Västra Götalandsregionen, 2014-03-31, <http://www.vgregion.se/sv/Vastra-Gotalandsregionen/startside/Vard-och-halsa/Folkhalsa/Aktuelltlista/Kulturtolkar---ett-stod-till-nyanlanda-barn-att-lamna-grundskolan-med-fullstandiga-betyg/>, hämtad 2015-04-08

Bilaga 1. Schematisk överblick av projektets programteori

